

PSYCHOSOMATICKÁ ZÁTĚŽ U NELÉKAŘSKÝCH ZDRAVOTNICKÝCH PRACOVNÍKŮ

PSYCHOSOMATIC STRESS IN NON-MEDICAL HEALTH CARE WORKERS

Hana Hozová¹, Yveta Vrublová¹

Abstrakt

Cíl: Cílem práce bylo zjistit rozsah psychosomatické zátěže u zdravotnických pracovníků nelékařů pomocí Meisterova standardizovaného dotazníku s doplněním pomocných otázek pro srovnání všech zatěžujících faktorů.

Metodika: Pro metodiku získání a zpracování dat byl použitý kvantitativně orientovaný průzkum, pracující s číselnými údaji, čímž bylo umožněno hlubšího poznání skutečnosti v její racionalitě. Číselné data jsou matematicky zpracována s použitím metod matematické statistiky. Lze předpokládat, že je možné do jisté míry takto měřit i zatížení personálu. K zhodnocení vlivu pracovní zátěže byl použit strukturovaný Meisterův dotazník od autora W. Meistera, doplněný o konkretizující otázky pro hlubší analýzu. Skupinový výběr tvořily dvě skupiny respondentů ze zdravotnických zařízení, celkem bylo rozdáno 600 dotazníků. Pro účel průzkumu a následného vzájemného posouzení výsledků byly dotazníky totožné pro obě skupiny, pouze do dotazníku zaměřeného na dobu zátěže při epidemii, byla vložena otázka, zda pracují respondenti na covidovém oddělení.

Výsledky: Záměrem práce, bylo poskytnout ucelený náhled zdravotnického nelékařského personálu na psychosomatickou zátěž v jejich náročné profesi. Poslední dva roky byly zatížené vzniklou epidemií a ovlivnily komplexní péči ve zdravotnictví. Prvotní získaná data byla rozšířená o sběr dat z i doby pandemie. Čímž byla zanalyzována zátěž zdravotnického nelékařského personálu z doby před a v době epidemie. Provedli jsme dva kvantitativní průzkumy s časovým odstupem. Výsledky průzkumu poukázaly na přetíženost nelékařského zdravotnického personálu v kontextu jednotlivých faktorů, s porovnáním dvou odlišných období se významně nelišily. Rozbor jednotlivých oblastí zátěže a posouzení důležitosti nastavených hypotéz s komplexními výsledky, předkládá empirická část.

Závěr: Závěr práce obsahuje doporučení pro praxi, které je vypracované na základě faktů průzkumného šetření. Analýza dat a výsledky šetření budou prezentovány v odborném periodiku.

¹ Ústav nelékařských zdravotnických studií, Fakulta veřejných politik v Opavě, Slezská univerzita v Opavě

Klíčová slova

psychická zátěž, stres, fyzická zátěž, syndrom vyhoření, ošetrovatelská péče

Abstract

Aim: The aim was to provide a comprehensive view of non-medical health care staff on the psychosomatic strain. The structured Meister questionnaire by the author S. Meister was used to assess the impact of workload.

Methodology: A quantity-oriented survey was used, working with numerical data, thus allowing a deeper understanding of reality in its rationality. Numerical data are mathematically processed via using methods of mathematical statistics. It can be assumed that it is possible to measure staff workload to some extent in this way. To assess the impact of workload, the structured Meister questionnaire by the author S. Meister was used, supplemented with more specific questions for a deeper analysis. The group selection consisted of two respondent groups from health care institutions, and a total of 600 questionnaires were distributed. The questionnaires were identical for both groups for the survey and the subsequent peer review of the results. Only the question of whether the respondents worked in the covid-19 Department was inserted into the questionnaire focused on the period of the epidemic burden.

Results: The results of the thesis present a comprehensive look at the high workload of non-medical health workers. The last two years have been burdened by the resulting epidemic and have affected comprehensive care in healthcare. The initial data obtained was extended by data collection from the time of the pandemic. Collected data enable an analysis of the burden on non-medical medical personnel from before and during the epidemic. We conducted two quantitative surveys with a time lag. The results of the survey indicated that the workload of non-medical health workers was extremely increased, comparing two different periods did not differ significantly. Analysis of individual areas of strain and assessment of the importance of set hypotheses with complex results is presented in the empirical part.

Conclusion: The conclusion of the thesis contains recommendations for practice, which are prepared based on the facts of the exploratory investigation. The data analysis and the results of the survey will be presented in a professional periodical.

Keywords

mental strain, physical strain, overload, burnout – psychological monotony, nursing care

ÚVOD

S rozvojem medicíny a celkově zdravotnictví, přichází vyšší nároky na zdravotnický personál, kdy v této profesi zastávají nelékaři velmi důležitou roli. Jsou denně vystavováni těžkým životním situacím a musí je zvládat s nadhledem a velkou dávkou empatie. Náročná péče o pacienty, jejich bolest a utrpení, vážné a nevyléčitelné onemocnění pacientů, které vyžadují přítomnost personálu a náročnou komunikaci nejen s pacienty, ale také s rodinou, značí vysoké psychické zatížení. Na zátěž reaguje každý jinak, ale s jistotou můžeme říci, že psychická zátěž je vyčerpávající proces pro celý organismus. Psychická zátěž vyvolává stres a úzkost, navazuje na nepříjemné pocity, které následně ovlivňují chování a celkovou činnost člověka. Zdravotníci se musí s touto skutečností umět vyrovnat natolik, aby diskonfort, který pociťují, neovlivnil jejich přístup k péči o pacienta. Velmi často musí své problémy potlačit a pacienta upřednostnit. Každodenní pracovní povinnosti kladou na zdravotníky vysoké nároky a jejich psychosomatika je vystavená velkému tlaku. Je nutné nastavit si pevnou strategii zvládání zátěže, v opačném případě to může mít dosti negativní vliv na zdraví pracovníka a také na kvalitu poskytované péče pacientům. Problematika psychosomatické zátěže u nelékařských pracovníků je téma, o kterém se neustále hovoří, ale zdaleka se v praxi neřeší, jak by měla. V této oblasti si zdravotníci zaslouží mnohem více pozornosti.

TEORETICKÁ VÝCHODISKA PRÁCE

Publikace a studie byly zaměřené na teoretická východiska v souladu s tématem. Klíčová odborná literatura byla využita v teoretické části ke zpracování dané problematiky – psychosomatická zátěž. Dohledané studie, projekty a průzkumné práce jiných autorů sloužily pro srovnání výsledků šetření.

EMPIRICKÁ ČÁST

Průzkumné šetření bylo rozděleno na dvě fáze, první fáze se zaměřila na období, které nebylo zatížené žádnou nestandardní situací a druhá fáze se zaměřila na dobu již déle trvající epidemie COVID. Z hlavního cíle a analýzou dané problematiky vychází dílčí cíle a hypotézy, které byly pro obě průzkumné období nastavené stejně, abychom mohli provést srovnání zátěže ve stejné oblasti. Poslední dílčí cíl je zaměřen na srovnání konečného výsledku obou časových fází šetření. Analýza nastavených cílů a hypotéz je prezentována ve výsledcích tohoto článku.

HLAVNÍ CÍL:

Míra psychosomatické zátěže u nelékařských zdravotnických pracovníků.

DÍLČÍ CÍLE:

1. Porovnat psychosomatické zatížení nelékařských pracovníků dle typu oddělení, na kterém pracují.
2. Porovnat psychosomatické zatížení nelékařských pracovníků dle typu směnnosti.
3. Porovnat psychosomatické zatížení dle pracovního zařazení.
4. Porovnat psychosomatické zatížení pracovníků v nemocnicích různého typu.
5. Zjistit vliv nedostatku personálního obsazení na psychosomatickou zátěž pracovníků nelékařů.
6. Zjistit vliv délky praxe na psychosomatickou zátěž pracovníků nelékařů.
7. Porovnat výsledky průzkumu z doby NON COVID s dobou COVID.

SOUBOR A METODIKA

Průzkumný vzorek tvořilo 600 respondentů nelékařských zdravotnických pracovníků z různých typů zdravotnických zařízení v rámci Moravskoslezského kraje, kdy pro statistické zpracování mohlo být použito pouze 490 dotazníků. Šetření začalo v roce 2019, skončilo v roce 2022. Alfa omegou průzkumu byl Meisterův dotazník, který má pevnou matici 10 otázek, byla použita faktorová analýza, kdy byl pro každého respondenta vypočten jak celkový skóre vyjadřující míru psychosomatické zátěže, tak skóre pro jednotlivé faktory této zátěže – přetížení, monotonie, nespecifický faktor (<https://www.fbi.vsb.cz/.../MeisteruvDotaznik.pdf>). Pro další statistické zpracování bylo využito několik testů (Spearmanově korelačního koeficientu, Shapiro-Wilkůva testu, Kruskal-Wallisova testu, Medisánového a Levenova testu). Dále bylo porovnání testováno pomocí analýzy rozptylu (ANOVA). Pro každé porovnání byly uvedeny číselné charakteristiky srovnávaných skupin: průměr a směrodatná odchylka v případě parametrického porovnání a v případě neparametrického porovnání byl použit medián, dolní a horní kvartil. Pro všechny položky dotazníku vlastní konstrukce byly vytvořeny sloupcové grafy s absolutními a relativními četnostmi jednotlivých variant odpovědí. Ke statistickému zpracování byl použit tabulkový procesor MS EXCEL ze softwarového balíku Microsoft Office Professional Edition 2010, který sloužil i pro tabulkové zobrazení dat a zobrazení grafů a dále k výpočtu absolutní a relativní četnosti. Kontingenční tabulky byly zpracovány programem STATISTICA EN 13. Sociodemografická data: vyhodnocená pod pořadovým číslem, dle typu otázek.

SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ PRO OBĚ FÁZE

1. Ve standardní době nemá typ oddělení vliv na psychosomatické zatížení personálu. V době epidemie se zátěž zvýšila v lůžkové péči.
2. Psychosomatické zatížení v závislosti na typu směnnosti se prokázalo pouze v době epidemie, kdy nejvíce byli zatíženi pracovníci s normou N2 – R12 a N12.
3. Ani v jedné fázi se neprokázalo, že by pracovní zařazení (pracovní pozice) by zvýšila či snížila psychosomatické zatížení personálu. Každý pracovník považuje svou pracovní pozici za náročnou a cítí se být zatížený. V rámci svých kompetencí. Nebyl žádný rozdíl mezi první a druhou fází.

4. Psychosomatická zátěž u zdravotnických pracovníků se neodráží dle typu výkonu práce v daném ZZ.
5. Nedostatek personálu prokázal vliv na psychosomatickou zátěž v obou fázích průzkumu.
6. Délka praxe měla vliv na psychosomatickou zátěž u první fáze průzkumu u faktoru přetížení, což svědčí o tom, že čím déle pracovník ve zdravotnictví pracuje, tím více pociťuje přetíženost. Naopak v době epidemie se přetížení neprokázalo, což přikládáme k tomu, že v době průzkumu, kdy se všichni snažili posílit covidová oddělení a byla omezená péče v některých oborech, tak přetížení cítili všichni rovnocenně.
7. Srovnání výsledků průzkumu z doby NON COVID s dobou COVID přineslo překvapující výsledek. Předpokládali jsme, že personál v době covidu pocítí vyšší zatížení než ve standardní době, ovšem opak byl pravdou. Psychosomatická zátěž patří ke zdravotnickému personálu obecně a nedá se říci, která doba či péče je více zatěžuje. Jak již bylo řečeno ve vyhodnocení cíle č. 7, bylo v době epidemie posíleno personálně každé ZZ. Paradoxně v celkovém hodnocení vycházelo, že více byli NLZP zatíženi na jednotkách NON COVID, toto přisuzujeme k faktu, že tato oddělení se neposilovala personálem tolik, jako ty covidové.

DISKUZE

Cílem bylo zmapovat a zjistit problematiku psychosomatické zátěže u nelékařských zdravotnických pracovníků. Šetření mělo přinést poznatky, do jaké míry vnímají zdravotničtí pracovníci psychosomatickou zátěž při výkonu své profese. Hlavními faktory pro dohledání teoretických informací a následné zpracování výsledků průzkumného šetření byly psychická zátěž, stres, fyzická zátěž, syndrom vyhoření, ošetrovatelská péče. Přestože se nastavené cíle a hypotézy téměř nikdy neshodovaly s dohledanými zdroji od jiných autorů, přesto bylo možné, v určitých aspektech, částečně dohledané výsledky srovnat.

Cílem prvního cíle bylo porovnání psychosomatického zatížení nelékařských pracovníků dle typu oddělení, na kterém pracují. Z výsledku šetření bylo prokázáno, že typ oddělení nemá na přetížení personálu příliš velký vliv, rozdíl byl pouze u monotonie, což je v psychologickém významu stav snížení duševní aktivity, toto bylo prokázáno pouze u personálu v perioperační péči, ostatní oddělení byly bez větších rozdílů. Můžeme konstatovat, že v první fázi průzkumu byl personál zatížen bez závislosti na typu oddělení. Druhá fáze průzkumného šetření poukázala na vyšší zatížení personálu v lůžkové péči, čemuž odpovídá i období epidemie, kdy personál lůžkové péče musel pracovat ve všech ohledech multioborově.

Tento výsledek lze přirovnat k výsledku Kratochvílové (2017), která ve své práci zjistila, že fyzická zátěž není tak zátěžová pro zdravotníky, jako ta psychická. Její výsledky průzkumného šetření předložily zjištění, že na otázku, zda považují ZP svou profesi za fyzicky vyčerpávající, odpověděli v 38 % spíše ano a v 35 % spíše ne. Dalším jejím cílem bylo zjistit, zda sestry trpí psychickou zátěží, kdy 50 % respondentů odpovědělo, že touto zátěží někdy trpí a někdy ne. Dalších 30 % respondentů odpovědělo, že psychickou zátěží

trpí. Což také nebylo v souvislosti na typu oddělení. V práci od Semecké (2014), která se zaměřila na ambulantní péči, se uvádí, že sestry nejvíce trpí psychosomatickou zátěží při ošetřování agresivních pacientů v ambulantní péči. Výsledky Semecké bychom mohli srovnat s výsledky této práce z druhé fáze průzkumu, kdy se projevila zátěž na lůžkovém oddělení. K tomuto výsledku je možné srovnání studie agentury ASPECTIO (2013), ve které bylo zjištěno, že k fyzickému zatížení přiřadili i problémy s pohybovým aparátem. Ve výsledku se ukázalo, že zdravotnický personál pocituje bolesti zad v důsledku časté manipulace s pacienty, polohování, zvedání a podobně, což je prioritou práce hlavně u oddělení lůžkového typu. Bilavčíková a Karafiátová (2010) v článku pro časopis Zdraví, uvedly závěru článku výsledky průzkumného šetření zaměřeného na vnímání pracovních podmínek a psychosociální zátěže u sester, že nejvíce jsou zatížené sestry na standardních ošetrovacích jednotkách, dokazují to výsledky jich šetření.

V druhém cíli proběhlo porovnání psychosomatického zatížení nelékařských pracovníků dle typu směnnosti. Z výsledku našeho šetření bylo prokázáno, že typ směnnosti nemá na přetížení personálu vliv, v kontextu statistické významnosti, pokud se ovšem zaměříme na rozdíl fází průzkumu, pak v první době rozdíl nebyl nalezen, ale u druhé fáze průkaznost rozdílu mezi zatížením personálu v typech směny byl nalezen. Statistický význam se prokázal mezi normou N2 a N3 u hrubého skóre, dále u faktoru přetížení se prokázal významný rozdíl mezi N1 a N3. Nespecifický faktor prokázal významný rozdíl mezi směnou typu N1 a N2. Pouze faktor monotonie neprokázal žádný významný rozdíl v závislosti na typu směny. Vzhledem k tomu, že se významný rozdíl prokázal u dvou faktorů ze tří a také u hrubého skóre, můžeme konstatovat, že v druhé fázi byl rozdíl psychosomatického zatížení u personálu v návaznosti na typ směny. Nejvíce byli pracovníci zatíženi v normě N2 to je R12 a N12 – nepřetržitý provoz.

Výsledek průzkumu je možnost srovnat s Koutnou (2013), která dokládá ve své práci, že největší fyzickou zátěž představuje právě nedostatek delšího odpočinku ve 12 hodinové službě. Také Semecká (2014) uvádí, že problém je v přetěžování a nemožnosti odpočinku v rámci 12ti hodinových směn. I zde můžeme předložit studii agentury ASPECTIO (2013), ve které bylo zjištěno, že stres v souvislosti s pracovním zatížením je v rámci EU nejčastějším problémem. V žebříčku hodnocení je na druhém místě. V této studii zdravotníci uvádí mezi zatěžující psychické faktory hlavně délku pracovní doby a vysoké nároky na péči. Dalším srovnáním je práce Krucinové (2011), která poukazuje ve svém průzkumu na stresový zátěžový faktor směnného provozu ve zdravotnictví a vysoké zatížení zdravotnického personálu administrativou.

Třetí cíl řešil problematiku srovnání psychosomatického zatížení dle pracovního zařazení. V první fázi se prokázalo, že porodní asistentky převažují nad ostatními pozicemi, ovšem hodnota převýšení se neukázala jako statisticky významná. Z výsledků obou fází tedy vyplývá, že pracovní zatížení personálu ve statistické významnosti, dle pracovního zařazení se nepotvrdilo. Všechny pracovní pozice považují právě tu pozici, ve které pracují za nejvíce vytíženou. K tomuto cíli nebyla dohledána žádná relevantní studie. Většina z dohledaných zdrojů a odborných výkladů neřeší pracovní zařazení z pohledu psychosomatiky. Maximálně pohlíží na rozdíl nadřízený a podřízený, což nebylo předmětem toho dílčího cíle. Navíc, jak vyplývá z výsledků, nemá pracovní zařazení vliv na psychosomatickou zátěž pracovníka.

Čtvrtý cíl porovnával psychosomatické zatížení pracovníků v nemocnicích různého typu. V rámci daných faktorů se prokázal významný rozdíl opět pouze u Monotonie, tak stejně jako u dílčího cíle č. 1 a taktéž jen v první fázi šetření. Zde pociťovali pracovníci ZZ u MZČR vyšší přetížení, než u jiných ZZ. Tento výsledek se u druhé fáze průzkumu již nepotvrdil, na výsledek mohl mít vliv malého počtu respondentů ze ZZ MZČR. Vzhledem ke skutečnosti, že byl významný rozdíl pouze u jednoho faktoru, nemůžeme to v celkovém hodnocení považovat za relevantní výpověď. Psychosomatická zátěž u zdravotnických pracovníků se neodráží dle typu zdravotnického zaměření. Při nastavování tohoto cíle, byl předpoklad, že zdravotníci právě řeší tuto stránku, kde pracují, ovšem bylo zjištěno, že nikoliv. Pravděpodobně pro relevantnost odpovědi, by daný pracovník musel mít srovnání. Zřejmě proto, se touto problematikou nezabývají autoři jiných prací a studií. Z našeho závěru vyplývá, že tento cíl není relevantní pro srovnání.

Pátý cíl zjišťoval vliv nedostatku personálního obsazení na psychosomatickou zátěž pracovníků nelékařů. Z celkových výsledků vyplývá významný podíl závislosti na nedostatečném personálním obsazení. Ve všech hodnotících faktorech byla v obou fázích průzkumného šetření prokázána souvislost psychosomatické zátěže nelékařského zdravotnického personálu na dostatečném personálním obsazení.

Nedostačený počet zdravotnického personálu a jeho vliv na psychosomatickou zátěž personálu řeší mnoho autorů. Například odborný časopis Florence, vydal článek od Veverkové a Bejvančické (2019), kde autorky předkládají výsledky průzkumného šetření zaměřeného na zatížení všeobecných sester a jejich markantní nedostatek. Jejich výsledky potvrdily tvrzení Heczkové (2018), že tento nedostatek zdravotnického personálu, není jen záležitost ČR, ale celé Evropy. Tento stejný problém uvedla Němcová (2020) článku pro iRozhlas, kde se zmiňuje o nedostatku sester. Vychází ze statistiky ÚZIS (Ústav zdravotnických informací a statistiky), kde předkládá, že od roku 2010 ubylo v nemocnicích ČR přibližně 2000 sester. Projekt Mazoucha jeho kolektivu (2021), který byl z Fakulty zdravotnických studií Univerzity Pardubice a Fakulty informatiky a statistiky Vysoké školy ekonomické s podporou Technologické agentury ČR, představili nejhorší scénář, jaký nás v budoucnu čeká. Autoři projektu predikují, že: „Nejhorší scénář vede v roce 2050 k nedostatku 35 000 všeobecných sester proti stávajícímu stavu, kdy je zhruba 80 000 všeobecných sester. Nastalo by to v případě, že se počty studentů přijímaných na obor všeobecná sestra nijak nezvýší a zůstanou na dnešních zhruba 2 600 ročně. A zároveň za předpokladu, že by se poptávka po zdravotních službách za příštích třicet let zvýšila celkem o osm procent“ (Mazouch et al., 2021). Data z toho projektu jsou příkladem toho, jak není zájem o tuto profesi. A bohužel musíme konstatovat, že není zájem ani o další nelékařské profese. Jeden z důvodů, proč zájem klesá, je vysoká psychosomatická zátěž personálu, na kterou nikdo nebere zřetel. Výsledek v této práci a i ze všech dohledaných relevantních zdrojů ukazuje, že nedostatek zdravotnického nelékařského personálu ovlivní budoucnost našeho zdravotnictví. Tento názor dokládá také průzkumné šetření Bilavčíkové, která výsledky své práce uvedla v článku vydaném v časopise Zdraví, citují: „Na sestry jsou kladeny vysoké požadavky ve všech oblastech, a jak už bylo řečeno, mnohdy sestrám ztěžují práci nevyhovující pracovní podmínky (Bilavčíková a Karafiátová, 2010).

Šestý cíl mapoval vliv délky praxe na psychosomatickou zátěž pracovníků nelékařů. V první fázi u faktorů hrubý skór, monotonii a nespecifický faktor nebyla prokázána závislost na délce praxe. Pouze u faktoru přetížení se objevila významná závislost, což vypovídá o přetížení personálu s delší praxí. Naopak u druhé fáze se u faktoru přetížení závislost na délce praxe neprokázala, to můžeme přikládat tomu, že v době epidemie byl personál na mnoha oddělení doplněn o výpomoc, čímž pak personál s delší praxí nepocítoval tolik přetížení. Také byl v mnoha ZZ nastaven jiný organizační systém. U ostatních faktorů se v druhé fázi ukázala lehká závislost, která ovšem s délkou praxe klesala. Z toho vyplývá, že v první fázi byli více přetížení pracovníci s delší praxí a u druhé fáze mohli považovat přetížení všichni podobně.

Výsledek je možno částečně porovnat s výsledky diplomové práce Tiché (2020), která se zaměřuje na syndrom vyhoření u nelékařských pracovníků. Jejím cílem bylo zjistit míru zasažení syndromem vyhoření u všeobecných sester, a zda jeho vznik je ovlivněn délkou praxe. Průzkumné šetření probíhalo pomocí standardizovaného dotazníku Maslach Burnout Inventory, z jejího výsledku bylo prokázáno, že délka praxe má vliv na možná vznik SY vyhoření a to hlavně v emocionální oblasti. Křepelková (2014) potvrdila tvrzení, že délka praxe má významný vliv na psychickou zátěž zdravotníků. V jejím průzkumném šetření byla druhá největší skupina 41 (34,45 %) respondentů s délkou praxe 22 a více let. Krucinová (2011) se zabývala psychickou náročností sester směrem v délce praxe. Výsledkem bylo, že sestry s profesní praxí nad 10 let ji hodnotili jako náročnou a mnohem více, než sestry s nižší věkovou praxí. Také bylo zjištěno, že více jak polovina sester by svou práci vzhledem k její náročnosti změnila. Tejklová (2021) se ve své diplomové práci zaměřila na obecné pojetí stresu v pracovním procesu sester, v empirické části zkoumala odolnost sester, pomocí dotazníku SOC-29. Zabývala se otázkou vlivu délky praxe na zátěž personálu, v jejím průzkumu bylo potvrzeno, že délka praxe nemá na zítěž významný vliv.

Sedmý cíl byl nastaven pouze pro potřebu srovnání výsledků průzkumu z doby NON COVID s dobou COVID. Celkově se z průzkumného šetření neprokázalo větší psychosomatické zatížení v době epidemie, což svědčí o tom, že psychosomatická zátěž je součástí pomáhající profese nelékařského zdravotnického personálu. Výsledky byly možná překvapivé, oproti různým zjištěním jiných autorů. Ovšem můžeme konstatovat, že možná právě v době epidemie, hlavně při vyhlášení nouzového stavu, kdy byli povoláni všichni studenti nelékařských i lékařských oborů a také zdravotníci, kteří ve zdravotnictví standardně nepracují, mnohdy satureovali za chybějící personál anebo doplňovali ten stávající. Což ve standardní době je právě naopak a personál chybí. Tomu také nasvědčuje výsledek dílčího cíle č. 5 z první fáze průzkumu, kdy nedostatek personálu ovlivňuje výšku přetížení a psychosomatickou zátěž personálu.

Výsledkem této práce můžeme srovnat s průřezovou studií z Číny od autorů Juanjuan, Lijing, Jun, Jianfang (2021), kde hodnotili psychosomatický stav v různých expozičních skupinách pracujících obyvatel a srovnávali výsledky s předcházející studií, která byla provedená před pandemií. Tato studie představila výsledky psychosomatické zátěže v souvislosti s tlakem, který byl na personál vyvíjen v době epidemie. Zjištění upozornilo

na ne zcela dobré pracovní prostředí pro zdravotnický personál v extrémním zatížení a dala doporučení pro praxi. Časopis Urgentní medicína vydal článek Šeblové (2020), kde autorka společně s odbornými pracovníky shrnuje poznatky dopadu pandemie na zdravotníky a populaci. V článku prezentují také předběžné výsledky mezinárodní studie HEROES, která v delším časovém úseku sledovala psychickou zátěž zdravotnických a sociálních pracovníků v době epidemie. Prvního kola se účastnilo 1856 respondentů z ČR a do studie bylo zařazeno 1416 dotazníků. Cílem bylo porovnání dopadu pandemie na profesionály. Výsledkem mělo být vytvoření podpory na základě skutečných potřeb. Kolektiv autorů Číny a z USA, Zhang et al. (2020) spolupracovali na studii, která byla zaměřená na stres u zdravotníků v první linii v době epidemie a u zdravotníků mimo první linii. Výsledky ukázaly, že personál z první linie v době pandemie byl více zatížen stresem a depresi a je potřeba nastavení patřičných intervencí, aby se mohlo těmto stavům předcházet. Což naše výsledky popírají, vysvětlení může být v načasování, v době, kdy probíhala tato studie, byly poznatky ohledně pandemie ještě v začátcích. Současnosti máme mnohem více informací a také se lépe umíme k tomu postavit.

Posouzení psychosomatické zátěže pro průzkumné šetření této práce bylo umožněno použitím strukturovaného Meisterova dotazníku, který je dostupný bez licenční žádosti. Pomocí dotazníku jsme získali relevantní informace, založené na odborné úrovni.

Tento dotazník využívá pro své studie, či kvalifikační práce, nebo odborné periodiky mnoho autorů. Jako příklad můžeme uvést studii autorů Debska et al. (2013), z Krakovské Akademie, kteří položili Meisterův dotazník do tak zvané polské verze a využili ho pro hodnocení psychometrických vlastností z pohledu sester. Do procesu zapojili 211 sester a pomocí faktorové analýzy potvrdili, že dotazník i v této polské verzi splňuje všechna kritéria pro hodnocení psychické zátěže.

Nastavené cíle, výsledky průzkumného šetření byly v této rigorózní práci splněny. Hypotézy se na základě statistické analýzy a jejího vyhodnocení potvrdily nebo vyvrátily, každé tvrzení je relevantně podloženo. Souhrn výsledků, dohledaných studií, článků a odborných periodik předkládá, že psychosomatická zátěž nelékařského zdravotnického personálu je součástí jejich nelehké práce. Zdravotnický personál je neustále přetěžován a je potřeba se zaměřit hlavně na prevenci.

Závěrem diskuze předkládáme integrační studii, která proběhla v nemocnici v San Catarine v Brazílii, autoři provedli průzkum zaměřený na pracovní podmínky sester a jejich zátěž v ošetrovatelském procesu. Obsahem studie bylo provést integrační průzkum identifikačních studií v Brazílských databázích. Zjištěné výsledky ukázaly na jednoznačné přetížení zdravotnického personálu, a proto se tým rozhodl i nadále pokračovat v šetření a vyhledávat v databázích předložené studie a kvalifikační práce. Záměrem je předložit ucelené poznatky za stanovené období a poskytnout návrh řešení (Schmoeller et al., 2011).

ZÁVĚR

Průzkumné šetření mělo přinést jisté poznatky, jak nelékařský personál vnímá psychosomatickou zátěž ve své profesi. Podstatné bylo určit oblast nejvíce zatěžujících faktorů v pracovním prostředí nelékařů. Došli jsme k závěru, že psychosomatická zátěž nelékařského personálu je součástí profesního života pracovníků a poměrně velkou mírou zasahuje i do jejich osobních životů. Bylo zjištěno, že nelékařský personál považuje svou práci za psychicky i fyzicky náročnou, ovšem psychické zatížení převládalo. Nejvíce zatěžující byl problém z nedostatku personálního obsazení. Tento deficit měl vysoký vliv na psychosomatickou zátěž pracovníků a projevil se v dané míře, u převážné části respondentů. Z celkových výsledků vyplynul významný podíl závislosti na nedostatečném personálním obsazení. Ve všech hodnotících faktorech byla v obou fázích průzkumného šetření prokázána souvislost psychosomatické zátěže nelékařského zdravotnického personálu na dostatečném personálním obsazení. Tento názor převládal i v rámci srovnávání s průzkumy jiných autorů.

V průběhu realizace průzkumu nastala neočekávaná situace, svět zasáhla epidemie COVID. S odstupem času, jak se epidemie vyvíjela, se nabízela možnost zařadit i toto období do průzkumného šetření a vznikly dvě fáze průzkumu. Zařazením tohoto období do průzkumu byl nastaven dílčí cíl sedm a k němu pracovní hypotézu zaměřenou na srovnání psychosomatické zátěže před a po epidemii. Výsledky byly svým způsobem překvapivé. Bylo zjištěno, že psychosomatická zátěž personálu se vzniklou epidemiologickou situací nezvyšuje, ani nesníží. Zkrátka se vyskytuje stále. Což je dosti varovný ukazatel. Proto je potřeba, nastavit co nejlepší pracovní podmínky nelékařskému personálu, aby byli schopni zvládat a eliminovat stresové zátěže. Zabránit úbytku nelékařů, můžeme jediné tehdy, budeme-li z velké části kompenzovat náročnost tohoto povolání. Waters (2010) ve svém článku popisuje fyzickou zátěž zdravotníků a také to, že nadměrné přetěžování sester může vést k vysokému počtu výskytu muskuloskeletárních poruch, které následně vedou ke snížení kvality poskytované péče. Čímž dokazuje, že to není jen o psychické zátěži, ale také o té fyzické.

V současnosti se MZČR vytvořilo projekt, na základě, kterého vzniklo metodické doporučení pro poskytování psychosociální podpory ve zdravotnictví. Tyto doporučené postupy poskytují ucelené informace o zdravotnické intervenční službě a o peerech pod hlavičkou SPIS. Zprávu o tom napsala na stránkách ministerstva zdravotnictví Štěpanyová (2019). Výstupem tohoto šetření je jakési doporučení do praxe pro personál a management zdravotnického zařízení. Ve zdravotnictví se musí všichni neustále vzdělávat a získávat nové informace a zkušenosti, jen takto umíme předcházet a eliminovat rizika, které nás touto profesí provází. Výsledky této práce mohou být inspirací v problematice psychosomatické zátěže nelékařského zdravotnického personálu.

Literatura

ASPECTIO RESEARCH. BOZP. *Stres na pracovišti a jeho specifika v odvětví zdravotnictví* [online]. 2013, s. 19. [cit. 21. 1. 2022]. Dostupné z: http://bidi.monitorovani.eu/otevri_soubor.php?id=85.

BILAVČÍKOVÁ, P. a KARAFIÁTOVÁ, M. *Jak vnímají sestry pracovní podmínky a psychosociální zátěž* [online]. Praha: Zdraví.euro.cz, 2010. [cit. 21. 6. 2020]. Dostupné z: <https://zdravi.euro.cz/clanek/sestra/jak-vnimaji-sestry-pracovni-podminky-a-psychosocialni-zatez-454233>.

DEBSKA, G. et al. Psychometric properties assessment of the Meister questionnaire (Polish version) used in evaluating mental load among nurses. *Medycyna pracy* [online]. 2013. [cit. 18. 2. 2020]. ISSN 2353-1339. Available from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/24261248>.

HECZKOVÁ, J. *Kompetence sester při podávání léčivých přípravků na pracovištích intenzivní péče* [online]. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta: 2018. [cit. 17. 1. 2022]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/s40x4m/>.

KHSHKR. *Hodnocení psychické zátěže při práci: Meisterův dotazník* [online]. Krajská hygienická stanice Královéhradeckého kraje, 2015. [cit. 8. 11. 2021]. Dostupné z: http://www.khshk.cz/elearning/kurs5/1_hodnocen_psychick_zte_pi_praci__meister_v_dotaznik_.html.

KOUTNÁ, P. *Stres jako rizikový faktor v práci sester příjmových ambulancí* [online]. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií: 2013 [cit. 21. 6. 2020]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/olqe9z/>.

KRATOCHVÍLOVÁ, H. *Psychická a fyzická zátěž všeobecných sester* [online]. Brno: Masarykova univerzita, Lékařská fakulta: 2017, s. 93. [cit. 21. 1. 2022]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/doyg96/>.

KRUCINOVÁ, P. *Psychická náročnost profese všeobecné sestry*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií: 2011. 87 s. Bakalářská práce.

KŘEPELKOVÁ, G. *Syndrom vyhoření u všeobecných sester pečujících o pacienty s Alzheimerovou demencí*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta zdravotnických věd: 2014. 89 s. Diplomová práce.

MAZOUCH, P. et al. *Na všeobecnou sestru by měl studovat dvojnásobek lidí* [online]. Praha: Medical Tribune, 2021. [cit. 17. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.tribune.cz/zdravotnictvi/na-vseobecnou-sestru-by-mel-studovat-dvojnásobek-lidi/>.

MZČR. *Druhy zdravotní péče* [online]. 2012. [cit. 21. 6. 2020]. Dostupné z: http://www.mzcr.cz/Cizinci/obsah/druhy-zdravotni-pecce_2627_22.html.

MZČR. *Koncepce ošetřovatelství* [online]. Věstník č. 9/2004, s. 2. Praha: 2004. [cit. 17. 2. 2021]. Dostupné z: <https://www.mzcr.cz/vestnik/vestnik-9-2004/>.

NĚMCOVÁ, J. *Nemocnicím chybí přes tisíc sester a stovky lékařů. Podívejte se, jak je na tom ta vaše* [online]. Praha: iRozhlas, únor 2020. [cit. 21. 6. 2021]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/nemocnice-kde-chybi-sestry-lekari_2002210600_pek.

SEMECKÁ, B. *Míra ošetřovatelské zátěže na úrazové ambulanci* [online]. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta: 2014. [cit. 21. 6. 2020]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/uj9pos/12405265>.

SCHMOELLER, R. et al. Nursing workloads and working conditions: integrative review. *Revista gaúcha de enfermagem* [online]. 2011. [cit. 21. 6. 2020]. ISSN 1983-1447. Available from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/21988000>.

ŠEBLOVÁ, J. et al. *Pandemie SARS-COV-2 a její dopady na psychické zdraví poskytovatelů zdravotních a sociálních služeb* [online]. Vědecký sekretář Společnosti urgentní medicíny a medicíny katastrof ČLS JEP, 2020. [cit. 17. 2. 2021]. Dostupné z: <http://www.pneumologie.cz/novinka/1806/studie-heroes-dopady-pandemie-na-psychicke-zdravi-poskytovatelu-zdravotnich-a-socialnich-sluzeb/>.

ŠTĚPANYOVÁ, G. *Ministerstvo zdravotnictví zavádí psychosociální podporu zdravotníkům* [online]. 2019. [cit. 17. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.mzcr.cz/tiskove-centrum-mz/ministerstvo-zdravotnictvi-zavadi-psycho-socialni-podporu-zdravotnikum/>.

TICHÁ, N. *Syndrom vyhoření u nelékařských zdravotnických profesí* [online]. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta zdravotnických studií: 2020. [cit. 26. 1. 2021]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/pxex0m/>.

TEJKLOVÁ, J. *Odolnost vůči stresu všeobecných sester* [online]. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta zdravotnických studií: 2021. [cit. 17. 1. 2022]. Dostupné z: https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/78732/TejklovaJ_OdolnostStresu_EH_2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

VEVERKOVÁ, L. a BEJVANČICKÁ, P. Determinanty ovlivňující psychickou a fyzickou zátěž všeobecných sester na ortopedické klinice. *Odborný časopis Florence* [online]. 2019. [cit. 17. 1. 2022]. ISSN 1801-464X. Dostupné z: <https://www.florence.cz/odborne-clanky/florence-plus/determinanty-ovlivnujici-psychickou-a-fyzickou-zatez-vseobecnych-sester-na-ortopedicke-klinice/>.

WATERS, T. R. Introduction to ergonomics for healthcare workers. *Rehabilitation Nursing* [online]. 2010, vol. 35, no. 5, p. 185–191. [cit. 21. 6. 2020]. ISSN 2048-7940. Available from: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/j.20487940.2010.tb00050.x/abstract?deniedAccessCustomisedMessage=&userIsAuthenticated=false>.

YI, J. et al. A Key Factor for Psychosomatic Burden of Frontline Medical Staff: Occupational Pressure During the COVID-19 Pandemic in China. *Frontiers in psychiatry* [online]. 2021. [cit. 17. 1. 2022]. Available from: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33536948/>.

YUAN, S. C. et al. Influences of shift work on fatigue among nurses. *Journal of nursing management* [online]. 2011, vol. 19, no. 3, p. 339–345. [cit. 21. 6. 2020]. ISSN 1365-2834. Available from: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/j.20487940.2010.tb00046.x/abstract?deniedAccessCustomisedMessage=&userIsAuthenticated=false>.

ZÁKONY PRO LIDI. *Nařízení vlády č. 361/2007 Sb.* [online]. Praha, 2007. [cit. 17. 2. 2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2007-361>.

ZHANG, X. et al. Occupational Stress and Mental Health: A Comparison Between Frontline Medical Staff and Non-frontline Medical Staff During the 2019 Novel Coronavirus Disease Outbreak. *Frontiers in psychiatry* [online]. 2020. [cit. 17. 1. 2022]. ISSN 1664-0640. Available from: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33424651/>.

ŽÍDKOVÁ, Z. *Využití dotazníků k hodnocení psychické zátěže při práci* [online]. Brno: České pracovní lékařství, 2002. [cit. 17. 2. 2021]. Dostupné z: https://zdenka-zidkova-psvz.webnode.cz/_files/200000014-5ab3e5ca72/vyuzdotaz.pdf.

Kontakt

PhDr. Hana Hozová
Fakulta veřejných politik v Opavě, Slezská univerzita v Opavě
Ústav nelékařských zdravotnických studií
Bezručovo nám. 885/14, 746 01 Opava, Česká republika
hana.hozova@fvp.slu.cz